

“Kun apu ei tunnu avulta”

**- lastensuojelun asiakasvanhempien
kokemuksia lastensuojelusta**

Tekijät: Armi Ahvenainen ja Sari Hellsten

Johdanto

Lastensuojelun asiakkaana on aina lapsi tai nuori, mutta käytännössä työskentely tapahtuu paljolti vanhempien kanssa. Monet vanhemmista kuitenkin kokevat, ettei heidän näkemyksistään olla kiinnostuneita ja he jäävät lastensuojelussa ulkokehälle.

Kasper - Kasvatus ja perheneuvonta ry:ssä vanhempien kokemuksia on hyödynnetty erilaisissa lastensuojelun kehittämistyöryhmissä erityisesti Voikukkia-toiminnan kehittäjävanhempien kautta. Vuonna 2019 kehittäjävanhemmat osallistuivat Lastensuojelun Keskusliiton toteuttamaan "Hyvää lastensuojelua, kiitos!" -selvitykseen lastensuojelun kehittämiskohteista. Kehittäjävanhempien ideoimassa ja Kasper ry:n toteuttamassa Vanhempien ääni lastensuojeluun -osallisuushankkeessa halusimme laajentaa ja syventää tuota aineistoa ja tarjota laajemmalle joukolle vanhempia mahdollisuuden osallistua ja hyödyntää kokemuksiaan lastensuojelun asiakasvanhempina. Kesällä 2021 toteutimme LSKL:n selvitykseen pohjautuvan avoimen Tienviittoja lastensuojeluun-verkkokyselyn. Kysyimme vanhemmilta, mihin esiin tulleista kehittämiskohteista tulee erityisesti panostaa, jotta lastensuojelu on toimivampaa ja tuo perheille heidän tarvitsemansa avun.

Tässä julkaisussa kuultava *vanhempien ääni* on kooste niistä kaikista sadoista kommenteista, ajatuksista ja vastauksista, joita 227:ltä kyselyyn vastanneelta vanhemmalta saimme. Yksi tapa lukea aineistoa on luokitella vanhempien kokemukset LSKL:n julkaisussa esitettyihin kuuteen kehittämiskohteeseen. Vanhemmat tunnistavat lastensuojelun suurimmat haasteet samoiksi kuin ammattilaiset, mutta kuvaavat niitä omasta näkökulmastaan käsin. He tuovat esiin esimerkiksi omia kokemuksiaan osattomuudesta, toimimattomista palveluista ja häpeästä, jota he lastensuojelussa kokevat. Irrottamalla vanhempien vastaukset kyselyn rakenteesta, saadaan vielä laajempi ja syvällisempi käsitys lastensuojelun asiakasvanhempien kokemusmaailmasta. Tässä julkaisussa olemme halunneet tehdä näkyväksi sen, miten kokonaisvaltainen vanhempien kokemus osattomuudesta voi olla ja millä tavalla osattomuus ilmenee asiakaspolun eri vaiheissa.

"Yhteen koottuna vanhempien ääni on moninainen, mutta samalla yhtenäinen kertomus osattomuudesta"

Lastensuojelun kuusi kehittämiskohdetta

(lähde Lastensuojelun Keskusliitto: Hyvää lastensuojelua, kiitos!-julkaisu 5/2019)

Vanhempien näkemyksiä on kerätty kyselyssä kehittämisen näkökulmasta. Vaikka joukkoon mahtuu myös onnistuneita, kiitollisia ja positiivisia kokemuksia, suurin osa vastaajista on kyselyssä kertonut tilanteista, jolloin asiat eivät ole sujuneet toivotulla tavalla. Nämä kokemukset ja ajatukset ovat harvemmin kuultua ja kysyttyä vanhempien ääntä; niiden vanhempien, jotka lastensuojelun asiakasvanhempiina ovat yhteiskunnassamme jo valmiiksi marginaalissa asemassa. Vanhemmat eivät välttämättä puhu sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoituksesta, vaan he puhuvat siitä turhautumisen tunteesta, jonka sosiaalityöntekijän ainainen kiire aiheuttaa. Vanhempien vaikeiden tai katkerien kokemusten kuuleminen ei ole ammattilaiselle helppoa, mutta on tärkeää ymmärtää, minkälaisessa kokemusmaailmassa asiakkaat ja perheet elävät. Ammattilaisina meidän on opittava kuulemaan ja tunnistamaan nämä puheet ja tunteet, ja ymmärtämään niiden merkitys asiakkaalle.

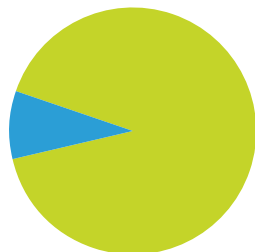
Tässä julkaisussa vanhempien ääni on visualisoitu *osattomuuden polkuun*, joka havainnollistaa vanhempien osattomuuden kokemuksia asiakaspolun eri vaiheissa. Vaikka jokainen tarina on erillisensä, ja jokainen sadoista saamistamme kommentista perustuu puhujan omaan kokemukseen, on vanhempien tarinoista silti luettavissa yhtenäinen kertomus osattomuudesta, häpeästä, turhautumisesta, kohtaamattomuudesta, ilman apua jäämisestä. Tässä julkaisussa osattomuuden polkua seuraa *osallisuuden polku*; vanhempien esittämä toive siitä, miten asiat lastensuojelussa toimisivat parhaalla mahdollisella tavalla. Lastensuojelun ammattilaisille jää pohdittavaksi kysymys, miten mahdollistetaan ja toteutetaan asiakkaan siirtyminen osattomuuden polulta osallisuuden polulle.

Vanhempien ääni lukuina

Vastaajien kokonaismäärä: 227

Olen lastensuojelun asiakkaana olevan/olleen lapsen:

isä/isän roolissa 9 %

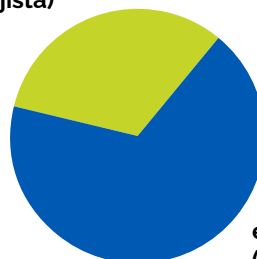

äiti/äidin roolissa 91 %

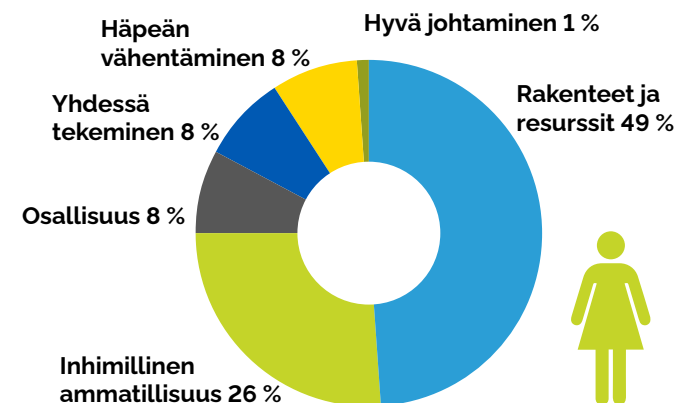
Lapsen lastensuojeluasiakkuus

jo päättynyt
(32 % vastaajista)

edelleen voimassa
(68 % vastaajista)

Tärkeimmät kehittämisen kohteet
äitien/äidin roolissa olevien mielestä:

Vastaajista

86 % kokemusta lapsen asiakkuudesta lastensuojelun avohuollossa

54 % kokemusta lapsen kiireellisestä sijoituksesta

34 % kokemusta lapsen asiakkuudesta lastensuojelun sijaishuollossa

29 % kokemusta lapsen laitoshoidosta

20 % kokemusta lapsen perhehoidosta

22 % kokemusta lapsen jälkihuollosta

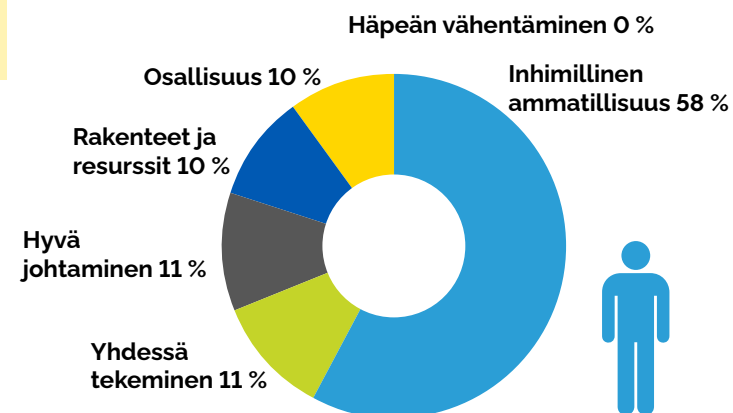
TOP 3 sanaa jotka vanhempien mielestä kuvaavat parhaiten hyvin toimivaa lastensuojelua:

2. Inhimillinen

1.
Avoin

3. Luotettava

Tärkeimmät kehittämisen kohteet
isien/isän roolissa olevien mielestä:

Lastensuojelun kuusi kehittämiskohdetta vanhempien näkökulmasta

Osallisuus

Osallisuus lastensuojelussa on esimerkiksi omien oikeuksien tuntemista, mahdollisuutta osallistua, tulla kuulluksi, ja vaikuttaa perheensä asioihin.

Osattomuus

Osattomuus voi tarkoittaa vanhemmalle ohittamisen ja kuulluksi tulemattomuuden kokemuksia, heikkoa ymmärrystä lastensuojelun periaatteista ja toimenpiteistä, hallinnan menettämisen tunnetta, epäluottamusta viranomaisista ja palvelujärjestelmää kohtaan.

Rakenteet ja resurssit

Rakenteet ja resurssit luovat puitteet lastensuojelun toimivuudelle ja niillä tarkoitetaan esimerkiksi lastensuojelun organisointia, työntekijäresursseja ja tarjolla olevaa tukea ja palveluita.

Toimimattomat rakenteet, riittämättömät resurssit

Toimimattomat rakenteet ja riittämättömät resurssit voivat näyttäytyä vanhemmalle liian myöhään saatavana apuna, palveluina, jotka eivät vastaa perheen tarpeisiin, kuormittavana palvelujärjestelmänä, kiireisinä ja vaihtuvina työntekijöinä, työntekijöiden riittämättömänä osaamisena.

Inhimillinen ammatillisuus

Inhimillinen ammatillisuus lastensuojelussa tarkoittaa esimerkiksi perheiden avointa ja empaattista kohtaamista, aitoa kiinnostusta ja kuuntelua, sekä yksilöllistä työotetta.

Epäinhimillinen ammatillisuus

Epäinhimillinen ammatillisuus voi näyttäytyä vanhemmalle työntekijöiden ennakkoluuloina, epäkunnioittavana asenteena, lastensuojelun työskentelynä vanhemman ohi, tunteena, ettei perhettä aidosti auteta.

Yhdessä tekeminen

Yhdessä tekeminen tarkoittaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä lastensuojelussa, sekä eri palveluiden välillä että niiden sisällä.

Erillään toimiminen

Erillään toimiminen voi näyttäytyä vanhemmalle siten, että kukaan ei ota vastuuta lapsen kokonaistilanteesta, vanhemmalla on kokonaisvastuu palvelujen koordinoinnista, eri toimijat eivät työskentele tai kommunikoi keskenään, työskentely alkaa aina alusta eri tahojen kanssa.

Hyvä johtaminen

Lastensuojelun hyvällä johtamisella varmistetaan laadukkaan lastensuojelun toteutuminen, lain ja hyvän hallintotavan noudattaminen, sekä henkilöstön osaamisesta ja työhyvinvoinnista huolehtiminen.

Puutteellinen johtaminen

Puutteellinen johtaminen voi näyttäytyä vanhemmalle huonosti organisoituna toimintana, työntekijöiden puutteellisena perehdyttämisenä, lastensuojelulain riittämättömänä valvontana, vaikeutena saada lastensuojelussa tehtyjä virheitä huomioiduksi ja korjatuksi.

Irti häpeästä

Lastensuojeluasiakkuus on yhteiskunnassamme tabu ja se rikkoo käsityksiä siitä, mikä koetaan normaaliksi ja hyväksi perhe-elämäksi. Yleinen keskustelu ja medianäkyvyys lastensuojelusta on negatiivissävytteistä, mikä ylläpitää sen marginaalista asemaa.

Lamaannuttava häpeä

Lastensuojeluasiakkuuteen liittyvä häpeä voi näyttäytyä vanhemman korkeana kynnyksenä hakea apua, lastensuojeluasiakkuuden salaamisena, vaikeutena puhua avoimesti, epäonistumisen kokemuksena, vanhemmuuden identiteetin haurautena.

Osattomuuden polku ENNEN ASIAKKUUTTA

Vanhempien osattomuuden kokemuksia lastensuojelun asiakaspolun eri vaiheissa

"En tiedä, minkälaista apua lastensuojelusta voi saada."

"Pelkään, että jos haen apua, lapseni huostaanotetaan."

"En hae apua, koska lastensuojeluasiakkuus olisi liian suuri häpeä."

"Minulle sanottiin, että saamme apua vasta kun tilanne kriisiytyy."

"Me tarvitsemme apua nyt, mutta palveluihin on liian pitkät jonot."

Osattomuuden polku ASIAKKUUDEN AIKANA

"En ole kertonut kenellekään, että olemme lastensuojelun asiakkaana."

"Sosiaalityöntekijää on vaikea tavoittaa, eikä hänellä ole ollut aikaa tutustua meihin."

"Tuntuu, että minun näkemyksilläni ei ole merkitystä sosiaalityöntekijälle."

"En ymmärrä, miten lastensuojelu toimii ja mitä palveluita meidän on mahdollista saada."

"En uskalla puhua rehellisesti, koska minut ymmärretään jatkuvasti väärin."

"Tarjotut palvelut kuormittavat meitä entisestään."

"Minut ohitetaan usein keskusteluissa, koska olen lapsen isä."

"Olen menettänyt hallinnan tunteen perheeni asioissa."

"Koen, ettei vanhemmuudellani ole lapsen sijoittamisen jälkeen enää merkitystä."

"Lastensuojelun tekemiin virheisiin on vaikeaa ja hidasta hakea muutosta."

"En tiedä miten minun pitäisi toimia, jotta saisin lapseni takaisin kotiin."

Osattomuuden polku ASIAKKUUDEN JÄLKEEN

"Tuntuu, että avun hakeminen lastensuojelusta aiheutti perheellemme enemmän traumoja, kuin alkuperäiset ongelmat."

"Olen jäänyt vanhempana hyvin yksin vaikeiden asioiden kanssa."

"Olen menettänyt luottamukseni suomalaiseen yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään."

Osallisuuden polku ENNEN ASIAKKUUTTA

Vanhempien toiveita osallisuuden lisäämiseksi lastensuojelun asiakaspolun eri vaiheissa

"Lastensuojelusta kerrotaan julkisuudessa monipuolisesti ja mediassa on myönteisiä kertomuksia lastensuojelun arjesta."

"Lastensuojelu on palvelu muiden joukossa, ja sieltä on luontevaa ja turvallista hakea apua."

"Oman kuntani/ hyvinvointialueen verkkosivuilta on saatavilla kuvaus lastensuojelun palveluista ja asiakkuuspolusta."

"Tiedämme kuinka pitkä odotusaika palveluun on ja meitä informoidaan jonotuksen etenemisestä."

"Jos perheemme tilanne ei täytä lastensuojelun kriteereitä, saamme apua muista palveluista."

Osallisuuden polku ASIAKKUUDEN AIKANA

"Sosiaalityöntekijällä on aikaa tutustua meihin ja saan häneen yhteyden, kun on tarve."

"Minusta ollaan kiinnostuneita ja näkemyksilläni lapsen vanhempana on merkitystä."

"Minulle kerrotaan lastensuojelun palveluista ja asiakaspolun eri vaiheista."

"Palveluita on saatavilla perheemme yksilöllisen tarpeen mukaisesti."

"Tarjolla on konkreettisia, kotiin vietäviä palveluita arjen tueksi."

"Minulle kerrotaan suunnitelluista ja tehdyistä toimenpiteistä, ja ymmärrän niiden perusteet ja vaikutukset perheeni elämään."

"Minulle kerrotaan lastensuojelun laajasta oikeudesta puuttua perheen asioihin ja sen vaikutuksista käytännössä."

"Molemmat vanhemmat otetaan mukaan työskentelyyn ja heitä informoidaan tasavertaisesti."

"Minun on mahdollista saada tukea lastensuojelun kokemusasiantuntijavanhemmalta työskentelyn aikana."

"Työntekijä ymmärtää perheiden moninaisuuden ja lastensuojelun perhekäsitys on kulttuurisesti laaja-alainen."

"Saan tukea päätöksistä valittamiseen ja muutoksenhakuun."

"Saan tukea vanhemmuuteen myös lapsen sijoittamisen jälkeen."

Osallisuuden polku ASIAKKUUDEN JÄLKEEN

"Perheemme sai apua tarvitsemaansa asiaan."

"Lastensuojelu pystyi tukemaan meitä ongelman ratkaisussa yhdessä perheenä."

"Sain lastensuojeluasiakkuuden aikana tukea omaan jaksamiseen ja minut ohjattiin tarvitsemiä palveluiden piiriin."

"Koin että lastensuojelussa ymmärrettiin asiakkuuden olleen perheellemme kriisi ja saimme yhdessä lähiverkoston kanssa tukea kriisin käsittelyyn."

Osattomuuden polulta osallisuuden polulle

Osallisuus lastensuojelussa on pieniä ja isoja asioita. Se voi olla tunne, teko, kokemus ja rakenne. Parhaimmillaan osallisuus on monimuotoista ja syväluotaavaa. Se voi näyttäytyä lastensuojelun arjessa esimerkiksi vanhemman ja sosiaalityöntekijän välisinä puhelinkeskusteluina, avoimena tiedon jakamisena ja hyvänä hallintona, mutta myös laajemman tason kuuluvuuden tunteena; vanhemman kokemuksena omasta merkityksellisyydestään vanhempana, yhteistyökumppanina ja ihmisenä. Jos vanhempi jää osattomaksi jo asiakaspolun alkuvaiheessa, jopa ennen sen alkamista, on paluu osalliseksi aina hankalampaa. Vanhemman osattomuuden kokemus heikentää avun vastaanottamista ja työskentelyyn sitoutumista. Vaikka lastensuojelussa asiakkaana on aina lapsi, on työskentelyn kohteena useimmiten koko perhe, jolloin vanhemman kokemus osallisuudesta on olennainen tavoitteiden saavuttamisen kannalta.

Lastensuojelulla on erityinen asema viranomaisena, jolla on oikeus puuttua perhe-elämän ja yksityisyyden suojan piiriin kuuluviin asioihin. Tämä valta-asetelma suhteessa lapsen vanhempaan ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö vanhempi voisi tuntea itsensä osalliseksi lastensuojelun työskentelyä. Meidän tehtävämme ammattilaisina on tukea vanhempia kohti osallisuutta, kohtaaminen kerrallaan.

Reflektiokysymyksiä osallisuudesta lastensuojelun ammattilaiselle:

- 1) Miten huomioin vanhemman osana työskentelyä?
- 2) Kuulenko, näenkö, huomaanko, kerronko ja olenko kiinnostunut?
- 3) Miten tuen vanhempaa oman osattomuuden kokemuksen tunnistamisessa ja sanoittamisessa?
- 4) Mitä muutoksia teen, jotta vanhempi kokisi olevansa kokonaisvaltaisesti osallinen yhteisessä työskentelyssä?
- 5) Miten voin hyödyntää osattomuuden ja osallisuuden polkuja omassa työssäni?
- 6) Miten vaikutan siihen, että omassa organisaatiossani huomioidaan paremmin vanhemman osallisuus?
- 7) Miten edistän vanhempien osallisuutta rakenteellisella ja yhteiskunnallisella tasolla?